

УДК 327(497.1)"197"(093.2)
327.55(497.1)"197"(093.2)
339.9(497.1)"197"(093.2)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2022.2.cav.217-248>

Оригинални научни рад

Примљен: 21. 5. 2022.

Прихваћен: 29. 6. 2022.

Јован ЧАВОШКИ

Институт за новију историју Србије

jcavoski@yahoo.com

За један праведнији свет: Југославија, несврстани и борба за „Нови међународни економски поредак“ (1973–1976)*

АПСТРАКТ: Овај чланак, ослањајући се пре свега на документа из архива у Србији, Индији, САД-у и Британији, као и на релевантну домаћу и страну литературу, настоји да прикаже порекло, ток и резултате борбе Југославије и Покрета несврстаних за „Нови међународни економски поредак“ током 70-их година 20. века, што је био први системски покушај да се коренито измени карактер и структура светског економског система, али у корист земаља у развоју, које су постајале све значајнији међународни чиниоци.

Кључне речи: нови светски економски поредак, Југославија, Покрет несврстаних, земље у развоју, развијене земље, Север–Југ, економски развој

Увод

Током 50-их и 60-их година 20. века, глобална несврстаност је постепено еволуирала у свеобухватну алтернативу систему политичких, војних и економских блокова које су током хладноратовских деценија формирале две суперсиле, САД и СССР. Одлучно одбацујући сврставање са било којом страном, превасходно инсистирајући на

---

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години бр. 451-03-68/2022-14/200016 од 4. 2. 2022.

сопственој независности, суверености и слободи избора по питању модела унутрашњег развоја и правца спољнополитичког деловања, несврстане земље су доприносиле не само смањењу напетости у међународним односима и јачању светског мира и стабилности већ су тиме додатно снажиле сопствени положај и придавале му још већи значај, већи него што су њихови стварни капацитети то допуштали.

Глобална несврстаност је, путем сопствене „универзалистичке“ агенде (мир, слобода, независност, безбедност, једнакост, развој), без икаквих регионалних, историјских, идеолошких и других ограничења, омогућавала малим земљама да, у условима доста статичног биполарног поретка, гарантују сопствени дуготрајни опстанак, стекавши тако релативну безбедност, као и да створе стабилније политичко, друштвено и економско окружење како би се успешно остварила следећа етапа у њиховом развоју: економска и друштвена модернизација. С временом, управо је економска и друштвена неразвијеност била највећи непријатељ слободног развоја глобалне несврстаности, много већи него могућност непосредне војне интервенције великих сила, при чему је борба за колонијално ослобођење постајала тесно повезана са борбом за следећу фазу независности, а то је била битка за стабилна и просперитетна постколонијална друштва која неће поново постати лак плен моћника, већ ће бити равноправни, активни и конструктивни чланови међународне заједнице.¹

Управо је оваква врста политичке борбе, првенствено посвећена превазилажењу изазова сиромаштва и неравномерног развоја, а све зарад стварања једног праведнијег и равноправнијег светског поретка за све земље, временом постала највећи изазов за међународно деловање Покрета несврстаних, али и његов превасходни циљ. Тиме су сам покрет и његове водеће чланице, међу којима је била и социјалистичка Југославија, стали на раскрсницу идеолошког и војно-политичког сукоба Исток–Запад, али и друштвено-економског сукоба Север–Југ, оног између развијених и неразвијених земаља света, што је, руку под руку, ишло са борбом за корениту измену целокупног економског светског поретка који је настао крајем Другог светског рата, а којим су доминирале западне финансијске институције (ММФ, Светска банка, ГАТТ и др.).²

1 National Archives of India (NAI), Ministry of External Affairs (MEA), HI/102(28)/76, Role of non-alignment in the changing contours of international politics, 22. 4. 1976.

2 NAI, MEA, HI/121(1)/72, Cooperation among non-aligned countries, 11. 10. 1971.

Управо је овакво инсистирање на принципима узајамне интеграције и међузависности чинило суштину иницијативе стварања „Новог међународног економског поретка“ (НМЕП) који је представљао најозбиљнији системски изазов који су дотад земље у развоју упутиле западној економској хегемонији, настојећи тако да спроведу корените промене у постојећем светском поретку, а све у корист најмање развијених земаља.³ Овај концепт се превасходно ослањао на идеје тадашњих економиста, као што је био аргентински дипломата Раул Пребиш, председавајући Комисије Уједињених нација за трговину и развој (UNCTAD), који су заговарали увођење нове трговинске праксе која би мање дискриминисала земље у развоју, слободно тржиште би било тесно повезано са економским планирањем у тим земљама, увеле би се протекционистичке мере наспрам индустријски развијених земаља, док би се паралелно снажиле узајамне економске везе земаља у развоју путем организовања картела произвођача основних сировина, као и стварањем алтернативних међународних институција које би биле искључиво посвећене проблемима неразвијености.⁴

Током 70-их и 80-их, тема НМЕП-а била је интензивно научно обрађивана, пре свега из угла економиста, политиколога и социолога, да би потоњих деценија, услед неуспеха у остварењу ове замисли, као и озбиљне економске кризе земаља у развоју, постала помало и заборављена.⁵ Међутим, последњих година, након економског успона неких земаља Азије, Африке и Латинске Америке, поново је по-

3 Nils Gilman, "The New International Economic Order: A Reintroduction", *Humanity*, Vol. 6, No. 1 (2015), 2–6.

4 Vijay Prashad, *The Darker Nations: A People's History of the Third World*, (New York – London: The New Press, 2007), 67–70; Jürgen Dinkel, *The Non-Aligned Movement: Genesis, Organization and Politics (1927–1992)*, (Leiden: Brill, 2018), 202–207.

5 *The New International Economic Order: Confrontation or Cooperation between the North and South?*, eds Karl P. Sauvant, Hajo Hasenpflug, (Boulder: Westview Press, 1977); *Changing Priorities on the International Agenda: The New International Economic Order*, ed. Karl P. Sauvant, (Oxford: Pergamon Press, 1981); *Political and Institutional Issues of the New International Economic Order*, eds Ervin Laszlo, Joel Kurtzman, (New York: Pergamon Press, 1981); Jeffrey A. Hart, *The New International Economic Order: Conflict and Cooperation in North-South Economic Relations, 1974–77*, (London: Palgrave Macmillan, 1983); Жарко Мркушић, *Нови међународни економски поредак*, (Београд: Коларчев народни универзитет, 1976); Marko Vrhunec, *Borba za nov međunarodni ekonomski poredak*, (Beograd: Rad, 1979); Dragan Bogetić, „Nesvrstanost i novi međunarodni ekonomski poredak“, *Marksistička misao*, br. 1 (1979), 159–176; *Novi međunarodni ekonomski poredak; putevi, ostvarenja, perspektive*, (Beograd: Ekonomika, 1983).

расло интересовање за ову тему и њену историјску улогу на путу стварања „глобалног Југа“ као колективног геополитичког и геоекономског фактора. Тако су се и код нас, после више деценија, а вођени тим истим трендовима, поново појавили научни радови који су се директно или индиректно дотицали ове тематике, сада се знатно више ослањајући на архивску грађу.⁶ Овај чланак ће се, осим на релевантну литературу, првенствено ослањати на историјска документа из архива у Србији, Индији, САД-у и Британији, како би се детаљније приказао настанак, еволуција и непосредни резултати ове велике дипломатске офанзиве Покрета несврстаних којом су, први пут, били уздрмани сами темељи послератног политичког и економског поретка, мада, као што ћемо видети, још увек недовољно снажно да би се остварила суштинска промена.

Од Београда до Алжира – корени НМЕП-а

Током 50-их и раних 60-их, несврстаност је првенствено посматрана као политички концепт, углавном окренут стратешким проблемима, пре свега остварењу интереса ванблоковских земаља, а све зарад очувања њихове индивидуалне и колективне безбедности и остварења циљева свеопштег мира. Пошто су то биле године када су озбиљне кризе међу блоковима избијале једна за другом, било је природно да и агенда прве конференције несврстаних земаља у Београду у септембру 1961. године буде углавном окренута питањима мира, стабилности и безбедности, као и окончању процеса деколонизације.⁷ Међутим, проблем добијања економске помоћи од великих сила, без потпадања под њихов непосредни утицај, још од самог почетка био је уграђен у темеље несврстаности као један од водећих

6 Специјално издање часописа *Humanity*, Vol. 6, No. 1 из 2015. године читаво је посвећено историјским истраживањима НМЕП-а; Dragan Bogetić, „Jugoslovensko-američke nesuglasice oko koncepta Novog međunarodnog ekonomskog poretka“, *Istorija 20. veka* 1/2014, 165–180; Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta (1972–1975)*, (Beograd: Zavod za udžbenike, ISI, 2015); Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju: od ideje do pokreta*, (Beograd: Zavod za udžbenike, 2019); Sanja Jelisavac Trošić, „The Non-Alignment Movement Fight for the New International Economic Order“, *The 60th Anniversary of the Non-Aligned Movement*, eds Duško Dimitrijević, Jovan Čavoški, (Belgrade: IIPE, 2021), 193–208; Jovan Čavoški, *Non-Aligned Movement Summits: A History*, (London: Bloomsbury, 2022).

7 Драган Богетић, Љубодраг Димић, *Београдска конференција несврстаних земаља 1–6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света*, (Београд: Завод за уџбенике, 2012), 125–216.

принципа, тиме још више подстичући узајамно деловање између блоковских и ванблоковских фактора, али и између самих несврстаних земаља у циљу јачања њихове опште суверености.⁸

Управо су Југославија и њен лидер Јосип Броз Тито још током првог самита јасно покренули питања економске еманципације несврстаних земаља, као и успостављања потпуне контроле над природним ресурсима, пре свега као њиховог неотуђивог права које је требало остварити у свету у коме би једнакост и солидарност између развијених и неразвијених земаља биле загарантоване и опште-прихваћене. Овакву замисао требало је само још додатно потврдити кроз увођење система контроле цена сировина које су несврстане земље извозиле у развијени део света, као и уз спровођење убрзане индустријализације Трећег света, што би паралелно пратило и повећање економске помоћи коју би им блокови пружали. Због тога је изградња неопходног институционалног оквира код куће и истовремено уклањање свих унутрашњих и спољних ограничења требало, у Титовој визири, не само да промене сваку несврстану земљу појединачно већ и да подстакну њихову интензивнију и свестранију међусобну економску сарадњу, мимо блокова великих сила. Осим тога, Тито је заговарао и скоро организовање светске економске конференције која би се детаљније бавила овим питањима.⁹ Све ове идеје временом постаће основа концепта НМЕП-а.

Као једно од конкретнијих резултата овог самита, у јулу наредне године у Каиру је организована Економска конференција земаља у развоју. Непосредни задатак овог скупа био је да се несврстане земље колективно припреме за предстојећу UNCTAD конференцију која је била планирана за прву половину 1964, тако прецизније дефинишући заједничку стратегију смањења зависности од блокова, а паралелно подстичући извоз из земаља у развоју, стабилизујући приходе, као и снажећи узајамну размену и економско-техничку помоћ. Теме које су доминирале дебатом биле су национализација природних ресурса, индустријализација, пољопривредна модернизација, економско планирање, лакши приступ глобалном тржишту, али идеја о формирању сталне организације која би се бавила само овим про-

8 Bimla Prasad, „Opšte iskustvo i perspektive nesvrstanosti“, *Politika nesvrstanosti u savremenom svetu*, ur. Ljubivoje Aćimović, (Beograd: IMPP, 1969), 109–111.

9 Архив Југославије (АЈ), фонд 837, Кабинет председника Републике (КПР), 1-4-а, Титов говор у генералној дебати, 3. септембар 1961; Преглед говора шефова делегација првог, другог и трећег дана, 1–3. септембар 1961.

блемима, а коју је тада активно промовисала Југославија, није била прихваћена. Без обзира на све, ток овог догађаја није био обележен ни прозападним ни просовјетским тоновима, дајући тиме читавом скупу један умерен тон.¹⁰ Ова конференција, као и потоње сазивање UNCTAD-а, који је допринео организовању Групе 77 земаља у развоју која је координисала разговоре са блоковима у овом телу,¹¹ у суштини су означили почетак борбе несврстаних земаља, често предвођених Југославијом, за корениту измену целокупног светског економског система.¹²

Међутим, због концептуалне кризе у коју је глобална несврстаност ушла пред наредни самит у Каиру октобра 1964. године, а која се потом претворила у њену потпуну парализу наредних скоро пет година, било је јасно да ниједан аспект несврстаности није никако могао да дође до изражаја, а поготово не овај друштвено-економски.¹³ Једино су Југославија, Индија и Египат, на трипартитној основи, покушавали да организују снажнију међусобну економску и научно-техничку сарадњу, али без много успеха због специфичних унутрашњих околности у те три земље.¹⁴ Са друге стране, како је дошло до поновног окупљања несврстаних крајем 60-их, пре свега на југословенску иницијативу, при чему је успон детанта суперсила ишао на руку таквим напорима, коначно су створени сви предуслови да се ове земље окрену проблемима сопствене модернизације, мање брињући о голом опстанку у условима заоштреног блоковског сукоба.¹⁵ Југославији су се, у овом аспекту, све више придруживале афричке земље, првенствено Танзанија и Замбија, које су и саме увиделе да без економског развоја и друштвене стабилности несврстане земље

10 AJ, 837, I-4-a/3, Економска конференција несврстаних земаља, Каиро, 9-18. јул 1962; The National Archives (TNA), Foreign Office (FO) 371/166989, Conference on the problems of economic development, Cairo, 9-18. 7. 1962.

11 *The Collected Documents of the Group of 77*, Vol. 6, ed. Mourad Ahmia, (Oxford: Oxford University Press, 2015), 22-96.

12 Sara Lorenzini, *Global Development: A Cold War History*, (Princeton: Princeton University Press, 2019), 96-103; Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, 172-174.

13 Jovan Čavoški, „U potrazi za novim smislom: Jugoslavija i kriza globalne nesvrstanosti 1965-1970“, *Istorija 20. veka 2/2021*, 353-371.

14 NAI, MEA, WII/162/29/66, Joint Communique of the tripartite meeting of ministers of UAR, Yugoslavia, and India on economic cooperation, 14. 12. 1966.

15 Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМ-СПС), Политичка архива (ПА), 1970, фасцикла (ф) 237, документ 417883, Консултације за нову конференцију несврстаних, 16. 3. 1970.

нису биле у стању да се ефикасно ухвате у коштац са кључним светским проблемима.¹⁶

Већ у априлу 1970. године, током припремног састанка у Дар Ес Саламу који је претходио самиту у Лусаки у септембру, танзанијски лидер Џулијус Њерере јавно је прокламовао да су друштвено-економска развојна питања од централног значаја за несврстане земље и њихово будуће успешно међународно деловање, стављајући првенствено акценат на стварање специфичних механизма „колективног ослонаца на сопствене снаге“ зарад организовања разгранате сарадње између свих ових земаља у циљу постизања сопствене модернизације, али и драстичног смањења уплива развијених земаља у њихове унутрашње послове. Појединачно сви ови актери нису могли да постигну много, али, како је то видео Њерере, колективно су могли да подстакну преко потребне промене и временом принуде развијене земље на извесне уступке.¹⁷

У суштини, Њерере се тада надовезивао на оно што је Тито отворено заговарао пре скоро једну деценију – да је економска независност кључни предуслов постојања и успешног деловања несврстаних земаља. Тиме је несврстаност доживљавала сопствени преображај из ексклузивно политичког у исто тако важан економски феномен, али који је и даље био тесно везан за појам постизања глобалне безбедности и стабилности.¹⁸ Оваква линија размишљања имала је пресудан утицај и на економску дебату током трећег самита у Лусаки, када је „колективни ослонац на сопствене снаге“ био спремно прихваћен од свих учесника као централни концепт у преображају несврстаног света, покретач многих будућих заједничких акција, а чији је основни предуслов био спровођење неопходних унутрашњих реформи како би се омогућило ефикасније коришћење људских и материјалних капацитета сваке од ових земаља. То је био, како су видели Југославија и други присутни, први неопходни корак како би се смањио све већи јаз између развијеног и неразвијеног дела све-

16 Martin Meredith, *The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence*, (London: Free Press, 2006), 249–259.

17 *Non-Alignment in the 1970s: Opening Address by J.K. Nyerere*, (Dar-es-Salaam: Government Printer, 1970).

18 NAI, MEA, WII/128(1)/70, Preparatory meeting of non-aligned countries – economic development and cooperation, 21. 4. 1970.

та, који би, у коначном исходу, пружио несврстаним земљама много већи удео у одлучивању о будућности човечанства.¹⁹

Управо је на овом самиту, где је и званично био успостављен Покрет несврстаних, друштвено-економски развој први пут постао окосница несврстане агенде, уз заговарање одговарајућих промена у међународном економском поретку, док су ослонац на сопствене снаге и заједничка акција од тада преузели улогу водећих акционих принципа, претворивши тако сам покрет у средишњег актера сукоба Север–Југ.²⁰ У том подухвату Југославија је, првенствено уз Алжир, као и Индију, Шри Ланку, Танзанију и Замбију, имала пресудну улогу у дефинисању и промовисању ове нове оријентације Покрета несврстаних која је превасходно била усмерена на остваривање развојних интереса ванблоковских земаља, нарочито зато што УНСТАД формат није успео да пружи задовољавајуће резултате услед снажног отпора развијених земаља.²¹

Овакве тенденције биле су приметне и на наредним скуповима несврстаних земаља. Тако је већ августа 1972. била организована министарска конференција у Џорџтауну где су биле донете неке од најважнијих одлука по питању трасирања будућих економских активности Покрета. Тада је учињен први озбиљнији покушај да се јасно дефинише и примени свеобухватни економски програм интензивирања и диверсификовања економске срадње међу несврстаним земљама, зарад повећања притиска на развијене земље да коначно престану са дискриминаторском праксом. Управо су у Џорџтауну одлуке из Лусаке биле додатно појашњене, попримиле су свој коначни облик, почеле су и да добијају прве обресе своје будуће конкретне примене, чиме су успостављене јасне смернице колективног акционог програма, док је индивидуална еманципација сваког учесника била додатно подстицана од водећих чланица Покрета.²²

19 АЈ, 837, I-4-a/9, Извештај југословенске делегације са треће конференције несврстаних земаља, 14. 9. 1970.

20 NAI, MEA, WII/128(2)/70, Third non-aligned summit conference, 22. 9. 1970.

21 CIA Records Search Tool (CREST), CIA-RDP85T00875R001500020044-2, The third nonaligned summit: the swan song of Yugoslav predominance, 4. 9. 1970; Antun Vratuša, "Possibilities for Promoting Mutual Cooperation of Non-Aligned and Other Developing Countries on the Basis of the Principle of Collective Self-Reliance", *Non-Alignment in the Eighties: International Round Table, Petrovaradin, Yugoslavia, 28-31 August 1981*, eds Bojana Tadić, Ranko Petković, (Belgrade: ИРЕ, 1982), 212.

22 ДАМСПС, ПА, 1972, ф-142, 429008, Циркуларни телеграм ССИП, 18. 8. 1972; Leo Mates, *Počelo je u Beogradu... 20 godina nesvrstanosti*, (Zagreb: Globus, 1982), 88-90.

Тезе „Акционог програма“, донете на овом скупу, представљале су увод у званично покретање иницијативе НМЕП-а на предстојећем самиту у Алжиру. Оне су углавном биле посвећене јаснијем дефинирању принципа и механизма узајамне економске сарадње засноване на „колективном ослободу на сопствене снаге“, спровођењу мера убрзаног друштвено-економског развоја ових земаља, као и значајнијем смањењу њихове зависности од богатог Севера. Са друге стране, неки од конкретних предлога усмерених на постизање општих циљева такође су тада установљени: оснивање картела произвођача сировина, по моделу ОПЕК-а, и колективна контрола и координација њиховог извоза; гаранције дугорочних уговора набавки кључних сировина из земаља у развоју, као и повлашћен третман у узајамној трговини; хоризонтална економска, финансијска и технолошка интеграција несврстаних земаља; повећање удела трговине у локалним валутама; спречавање мултинационалних корпорација да преузму контролу над малим земљама; подстицање дијалога између Севера и Југа.²³ Сви ови предлози, праћени све динамичнијим ангажовањем Покрета, изазвали су велику забринутост САД-а да би могло доћи до отвореног судара између Запада и Трећег света.²⁴

Иако је још увек било утицајних несврстаних земаља, попут Египта и Индонезије, које су држале да би политички део опште агенде и даље требало да има предност, друштвено-економски циљеви несврстаности су, пре свега кроз настојања Југославије, Алжира, Замбије и Танзаније, и кроз широку подршку осталих чланица Покрета, јасно преузели првенство у том погледу.²⁵ То се нарочито видело када су Београд и Алжир предузели кораке да направе заједнички нацрт свих завршних докумената предстојећег самита, нарочито економских, желећи тако да подвуку важност њиховог идентичног приступа и да покажу свима да било какви покушаји да се осујете ови напори сигурно неће уродити плодом.²⁶ У ствари, алжирски председник Хуари Бумедијен је држао да је улога четвртог самита у Алжиру баш била у томе да се на њему пружи коначна осуда заосталости Трећег

23 *Documents of the Gatherings of the Non-Aligned Countries*, Vol. 1; (Belgrade: ИРЕ, 1989), 68–73.

24 National Archives and Records Administration (NARA), Record Group (RG) 59, Central Foreign Policy Files (CFPF), 1970–1973, box 1968, POL 8, The non-aligned conference: frustration and divisiveness in the Third World, 8. 12. 1972.

25 ДАМСПС, ПА, 1973, ф-131, 432372, Телеграм амбасаде у Египту, 1. 2. 1973.

26 ДАМСПС, ПА, 1973, ф-132, 433585, Циркуларни телеграм ССИП, 10. 8. 1973.

света, покаже снажно јединство Покрета и лансирају будуће акције у циљу промене међународног економског поретка.²⁷

Алжирска конференција, одржана септембра 1973, представљала је прекретницу у многим областима, доводећи до краја неке од раније започетих процеса. Од тога тренутка, несврстане земље су, користећи своју све већу колективну снагу, као и значајан морални престиж, те и непосредну контролу над кључним природним ресурсима, почеле да и саме диктирају услове и ток будућих разговора, јасно указујући да је међународна заједница постојала и ван два блока и развијеног дела света и да је Покрет несврстаних имао своју специфичну тежину која се није више смела занемаривати. Како су то видели сви тадашњи учесници, светским пословима се морало управљати узимајући у обзир интересе и стремљења свих земаља, без обзира на њихову појединачну величину и снагу, пошто је супротна политика могла само да доведе до нових напетости и сукоба.²⁸ Овај самит је успео да прошири тадашњу платформу Покрета, посвећујући подједнаку пажњу и политичким и економским проблемима, док су економски ипак имали предност, чиме се свима присутнима чинило да је Трећи свет коначно говорио једним гласом и да је узео сопствену судбину чврсто у своје руке како би исправио бројне историјске неправде.²⁹

Управо је на овом самиту званично покренут концепт НМЕП-а као одговор земаља у развоју на егзистенцијалне проблеме који су постојали пре и независно од сукоба суперсила, проблеме који нису били последица деловања несврстаних земаља. Зато је требало створити нови поредак који је поштовао суверена прва свих и једнаке могућности за све, брисао разлике које су доводиле до појаве повлашћених и подређених у свету, истовремено дозвољавајући слободан друштвено-економски развој свакоме, без већег страног уплитања.³⁰ Иако мотивисан одређеним оправданим незадовољством, овај читав колективни подухват био је, пре свега, усмерен на остваривање сарадње са развијеним земљама зарад спровођења посте-

27 TNA, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 93/6, Letter from the embassy in Algeria, 22. 8. 1973.

28 AJ, 837, I-4-a/15, Извештај југословенске делегације са четврте конференције несврстаних, 12. 9. 1973.

29 NARA, RG 59, CFPPF, 1973-1979, Electronic Telegrams (ET), 1973NATO04630, Telegram from the NATO mission, 1. 10. 1973.

30 Janez Stanovnik, „Non-Alignment and the New International Economic Order“, *Non-Alignment in the Eighties*, eds Bojana Tadić, Ranko Petković, 157-158.

пених промена, а не на подстицање револуције и отвореног сукоба, дајући тиме НМЕП-у једну конструктивну димензију.³¹ Он је првенствено обухватао праксу национализације природних ресурса, даљу картелизацију произвођача сировина, као и успостављање Фонда солидарности за узајамну помоћ, док су остале предложене мере биле везане за повећање производње хране, увећање међусобне трговинске размене, ближу сарадњу централних банака, док је Тито заговарао оснивање посебне банке несврстаних која би средства чланица Покрета улагала само у стратешке пројекте широм Трећег света.³²

Како су то виделе западне дипломате, остваривање циљева НМЕП-а могло је, у крајњем исходу, од Покрета несврстаних начинити „застрашујућу снагу у међународним преговорима“ која би заиста могла да доведе до корених промена у међународном економском систему, иако су такви посматрачи и даље отворено држали да је ова новопронађена одлучност била више последица „фрустрација“ његових чланица јер још увек нису имале политички утицај који су желеле, док су економски и даље биле маргиналне.³³ Међутим, управо супротно оваквом гледишту, таква тенденција појаве „нове снаге“ у светској политици била је све више присутна у УН-у, а рени где је несврстани блок својом дисциплином и великим бројевима све више успевао да наметне сопствену агенду у Генералној скупштини (ГС), често гласајући за предлоге који нису нимало били по вољи блокава, нарочито западног, доприносећи тиме само додатној фрустрацији у Вашингтону, који је морао све више узимати у обзир и утицај овог међународног фактора.³⁴

Нафтни ембарго ОПЕК-а и покретање НМЕП-а

Системска светска економска криза током 70-их година представљала је погодан историјски тренутак када се могла покренути институционална борба за суштинску промену односа између развијеног и неразвијеног дела света, како би и једни и други, упркос међусобним разликама, почели да подједнако учествују у управљању међународним пословима, промовишући тако различите аспекте

31 AJ, 837, I-4-a/15, Билтен конференције, бр. 5 и 8, 5. и 8. 9. 1973.

32 ДАМСПС, ПА, 1973, ф-135, 438805, Циркуларни телеграм ССИП, 10. 9. 1973; AJ, 837, КПР, I-4-a/15, Разговор Тито–Бумедијен, 2. 9. 1973.

33 TNA, FCO, 93/7, The 4th NAM summit conference in Algiers, 19. 9. 1973.

34 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1973STATE238777, State Department’s circular telegram, 6. 12. 1973.

друштвено-економске међузависности и снажније глобалне интеграције. Управо је НМЕП требало да створи структурално и вредносно нови светски поредак, независно од саме политике блокова, а који би у својој суштини био интернационалан, егалитаран и кооперативан, чиме би и глобална равнотежа снага, до тада искључиво посматрана само из угла великих сила, од тог времена попримила нови карактер, простирући се на све делове света и на све актере, одакле год долазили и колико год моћни били.³⁵ Иако се многим оваква концепција могла чинити идеализованом, методи којима су се несврстане земље служиле били су и те како стварни, указујући на њихов реалполитички приступ (манипулисање ценама сировина, ограничавање спољног приступа, спровођење национализације, увођење ембарга, картелизација итд.).³⁶

Када је у октобру 1973. избио наредни арапско-израелски рат (Октобарски или Јомкипурски), арапске чланице ОПЕК-а, праћене и другим учесницима, одлучиле су да, путем нафтног ембарга, првобитно подигну цену те сировине за 70%, да би се наредних месеци та цена чак учетворостручила, изазивајући тако у свету енергетску и економску кризу, финансијску нестабилност, рецесију, инфлацију, пад индустријске производње, повећање незапослености, какви нису били виђени још од година пре Другог светског рата. Иако су арапске земље на овај начин првенствено желеле да натерају западне спонзоре Израела на политичке уступке, у коначном исходу ова криза је показала да су и земље у развоју, удружујући своје снаге, могле да нанесу значајну штету развијеном делу света.³⁷ Како је сликовито тада приметио амерички државни секретар Хенри Кисинџер, „налазимо се у земљи чуда где мале, сиромашне и слабе нације могу да уцењују део индустријализованог света“.³⁸

Иако је ова нафтна криза представљала окидач за покретање велике дипломатске офанзиве зарад остваривања циљева НМЕП-а,

35 Giuliano Garavini, *After Empires: European Integration, Decolonization, and the Challenge from the Global South*, (Oxford: Oxford University Press, 2012), 174–183; Victor McFarland, „The New International Economic Order, Interdependence, and Globalization“, *Humanity*, Vol. 6, No. 1 (2015), 219–222.

36 Hart, *The New International Economic Order*, 30–61.

37 Christopher R. W. Dietrich, *Oil Revolution: Anticolonial Elites, Sovereign Rights, and the Economic Culture of Decolonization*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 263–301.

38 *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1969–1976, Vol. 35, National Security Policy 1973–76, (Washington, DC: USGPO, 2014), 134.

она је ипак, осим развијених земаља, подједнако жестоко погодила и оне сиромашне несврстане земље које нису поседовале такве ресурсе као што је нафта ни неке друге важне сировине којима би могле створити неопходна средства за додатно финансирање сопствене економске стабилности.³⁹ Иако је Тито стајао чврсто уз Арапе и у овој кризи, он је и сам постајао свестан да је претерано коришћење нафте као политичког оружја могло створити контраефекат који је могао довести до даљег заоштравања односа са Западом, док би савезници међу несврстанима били све незадовољнији због тешких економских околности које су их непосредно погађале. Тиме се могао створити дубоки раскол који би само додатно наштетитио јединству Покрета у овом кључном историјском тренутку.⁴⁰

Оно што је нарочито тиштило југословенску страну била је све очигледнија тенденција, на којој је САД нарочито инсистирао, да се енергетска питања решавају искључиво унутар редова развијених земаља или између развијених земаља и несврстаних земаља произвођача нафте, чиме би велика већина чланица Покрета била изостављена из овог кључног дијалога, док би западне земље само додатно пронашле изговор да смање економску помоћ најсиромашнијим земљама и тако сваку одговорност пребаце на богатије несврстане земље.⁴¹ Стога се, већ почетком 1974. године Тито упутио у Јужну Азију како би збио редове са својим најпоузданијим савезницима – Индијом и Шри Ланком – које су највише и биле погођене енергетском кризом, али и како би покренуо нове колективне економске иницијативе Покрета којима би ове три земље одређивале методе и темпо деловања.⁴²

Међутим, подстакнут југословенским саветима, Бумедијен је убрзо постао свестан проблема који је многим несврстаним земљама стварао раст цена нафте, тако да се међу арапским чланицама почело озбиљно размишљати о томе како се скорашњи вишак прихода могао коначно преусмерити на финансирање самих потреба несврстаног света, превазилазећи тако непосредне негативне последице ове

39 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1974COLOMB00466, Telegram from the embassy in Sri Lanka, 15. 2. 1974.

40 *Југословенско-алжирски односи 1956–1979*, (Београд: Архив Југославије, 2014), 252–254, 257–258.

41 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-198, 48898, Телеграм мисије у УН, 25. 2. 1974.

42 АЈ, 837, I-2/56, Извештај о председничковој посети Индији, Бангладешу, Непалу и Сирији, 12. 2. 1974.

кризе.⁴³ Са друге стране, Југославија, снажно подржана од Кувајта, нарочито је инсистирала да што пре отпочне са радом фонд солидарности како би се моментално могло помоћи економски угроженим чланицама, истовремено преговарајући о повлашћеним ценама нафте за читав покрет. Тако би се, како су то видели у Београду, подстакла даља економска еманципација земаља у развоју путем стварања преседана за сваку наредну земљу која би желела да се у будућности осамостали од великих сила а знала би да је тада очекује конкретна помоћ богатијих чланица Покрета несврстаних.⁴⁴

Према томе, схватајући да су економска питања била од знатно ширег и дубљег значаја од самог арапског сукоба са Израелом, Алжир је, у координацији са Југославијом, покренуо дипломатску акцију ради скорог сазивања састанка Координационог бироа (КБ), извршног органа Покрета, и организовања специјалног заседања ГС УН-а у пролеће 1974, најављеног на прошлом самиту, на коме би се, на највишем светском нивоу, разматрали бројни развојни проблеми света, у циљу да се коначно премости скорашњи јаз у несврстаним редовима а тиме и додатно промовише њихова узајамна солидарност и сарадња наспрам развијених земаља.⁴⁵ Алжирски званичници су чак размишљали да питање пружања економске помоћи вежу за проблем организовања секретаријата Покрета, али су то одлучно одбациле као уцену Индија, Шри Ланка, Гвајана, Танзанија и друге земље, док се и Југославија јасно солидарисала са таквим ставом.⁴⁶

Министарски састанак КБ-а у Алжиру у марту 1974, као генерална проба за заједнички наступ у Њујорку, првенствено је био посвећен економској проблематици, нарочито решавању међусобних несугласица између самих чланица Покрета. Том приликом било је одлучено да се почетком 1975. године одржи специјална конференција о сировинама, док се, са друге стране, промовисао даљи рад на успостављању нових међународних финансијских институција у свету, ради стварања алтернативе постојећем поретку. Истовремено, тада је била договорена и ближа сарадња између Покрета несврстаних и ОПЕК-а, при чему би све чланице Покрета подржавале произвођаче нафте у њиховом одмеравању снага са Западом, док би заузврат, кроз

43 АЈ, 837, I-4-a/16, Састанак Координационог бироа и специјално заседање ГСУН, 22. 2. 1974.

44 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-198, 45567, Телеграм амбасаде у Египту, 6. 2. 1974.

45 ТНА, FCO 59/1231, Reflections on the Sixth Special Session of the UNGA, 12. 6. 1974.

46 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-173, 412642, Телеграм амбасаде у Алжиру, 18. 3. 1974.

мултилатерални кључ, добијале од њих преко потребну економску помоћ за превладавање последица кризе.⁴⁷ Сједињене Државе су нарочито биле незадовољне југословенским држањем на овом састанку, сматрајући да су управо Југословени били ти који су често охрабривали арапске земље на једну такву „неодговорну“ политику.⁴⁸

Шесто специјално заседање ГС УН-а, одржано током априла и маја 1974, представљало је међународни догађај највишег ранга где су развијене земље и земље у развоју равноправно разговарале о новим принципима међународних економских односа, док су ове друге настојале да, кроз конструктивни дијалог, издејствују увођење уравнотежених промена које би измениле саму суштину светског поретка а да истовремено не доведу до сукоба између два дела света. Ово је првенствено био југословенски став, а делила га је у потпуности и алжирска страна, држећи да је само тактичан и флексибилан приступ могао постићи опипљиве помаке.⁴⁹ Са друге стране, западне силе, предвођене САД-ом, иако озбиљно притиснуте економским проблемима, биле су спремне да пруже жесток отпор, али је њихова прагматичност временом однела превагу те су све више показивале извесну добру вољу да прихвате нека од побољшања самог система, без прихватања целокупног концепта НМЕП-а, који су и даље виделе као ултиматум.⁵⁰

Већ на самом почетку овог заседања, кроз говоре Бумедијена и Кисинџера, видела се сва неподударност између изнетих ставова две стране. Иако су обојица, сваки на свој начин, говорили о солидарности, међузависности и глобалној интеграцији, они су, у суштини, мислили на сасвим различите појмове. За алжирског председника ти појмови су подразумевали престанак доминације богатих држава, решавање проблема неравномерног развоја кроз прераспodelу светских прихода, преузимање контроле над ресурсима, смањење задужености најсиромашнијих, стварање нових механизма пружања помоћи, ограничавање утицаја мултинационалних корпорација итд.⁵¹ Подстицање економског раста за америчког државног секретара било је кључ развоја Трећег света, а не било каква прераспodelа светских прихода, на чему је инсистирао концепт НМЕП-а; Кисинџер је међу-

47 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-173, 413749, Циркуларни телеграм ССИП, 28. 3. 1974.

48 Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, 181–182.

49 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-199, 417732, Телеграм мисије у УН, 10. 4. 1974.

50 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1974STATE048341, State Department's circular telegram, 11. 3. 1974.

51 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-199, 418468, Телеграм мисије у УН, 11. 4. 1974.

зависност видео само као непосредну везу различитих интереса и стремљења развијених и неразвијених земаља у њиховом заједничком подухвату ка стварању безбеднијег и просперитетнијег света, а не као нешто што су развијене земље некеме дуговале. Он је у свом говору чак упозорио несврстане земље да не покушавају колективним претњама и притисцима да извуку било какве уступке јер је то само могло произвести негативан ефекат.⁵²

Овакву поруку је Кисинџер тада пренео и југословенском савезном секретару за иностране послове Милошу Минићу, отворено назвавши несврстаност „систематским супротстављањем САД“, мада је истовремено признао и да Вашингтон мора показати више разумевања за проблеме земаља у развоју. Минић му је указао на то да је Покрет имао непристрасан став према свим великим силама, а само суштинске промене постојећег економског поретка, засноване на повлашћеном третману земаља у развоју, где би новац од продаје њихових сировина финансирао њих саме, биле су једино решење за стабилизацију општих прилика.⁵³ Исто тако, југословенска страна је на овом скупу све више инсистирала на стварању нових међународних институција које би, заједно са УН-ом, подржавале економску једнакост свих, јединствено светско тржиште, а не подељено на блокове, слободан избор друштвено-економског система сваке земље, спољно немешање, као и суверену контролу над ресурсима.⁵⁴

Иако је генерална дебата углавном пролазила у духу горепоменутог наступа алжирског и америчког званичника, несврстане земље су ипак успеле да преузму иницијативу и, у коначном исходу, пошло им је за руком да прогурају сопствену агенду, упркос противљењу западних сила које су захтевале слободан приступ сировинама, тржишно одређивање њихових цена и иступале су против стварања нових картела произвођача по моделу ОПЕК-а.⁵⁵ Овај скуп је коначно усвојио две резолуције: једна је била „Декларација о стварању НМЕП-а“ (резолуција 3201) а другу је представљала „Акциони програм“ (резолуција 3202), које су, скоро у потпуности, преносиле основне ставове усвојене на Алжирском самиту. У овим документима, дотадашњи светски економски поредак је био отворено прогла-

52 *FRUS*, 1969–1976, Vol. 38, Part 1, Foundations of Foreign Policy (2012), 168–178.

53 *Југославија–САД: сусрети и разговори највиших званичника 1955–1980*, (Београд: Архив Југославије, 2017), 316–318.

54 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1974BELGRA01312, Telegram from the embassy in Yugoslavia, 22. 3. 1974.

55 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-198, 413683, Циркуларни телеграм ССИП, 10. 5.1974.

шен за неадекватан, дефинисани су нови развојни принципи којима се исправљала неједнакост у свету, признато је суверено право контроле земаља над њиховим природним ресурсима, подстицана је даља индустријализација Трећег света, као и интензивнији трансфер технологија, а успостављена су и нова тела УН-а за пружање економске помоћи.⁵⁶

Кроз ова документа Покрет несврстаних се наметнуо као главни промотор друштвено-економске агенде глобалног Југа, покретач дијалога са великим силама и богатим земљама, чиме је и његова међународна тежина све више расла. Конкретне акције које су потом уследиле више су говориле о динамичном потенцијалу Покрета него, још увек необавезујућа, садржина тих двеју резолуција. Већ у септембру, економски координатори Покрета (Југославија, Алжир, Египат, Гвајана, Индија, Индонезија и Нигерија) састали су се у Београду како би, у духу ових одлука, дефинисали конкретне пројекте у области трговине, финансија и технологија, док је у фебруару 1975. одржана Конференција о сировинама у Дакару, са које је позвано на стварање снажније регионалне интеграције картела произвођача у циљу остваривања повлашћеног третмана у трговини сировинама са развијеним земљама.⁵⁷

Овај дипломатски замајац несврстани су искористили и током 29. заседања ГС УН-а у септембру–децембру 1974. године када су преузели потпуну контролу над овим телом током наредних годину дана, именовавши алжирског министра спољних послова Абделази-за Бутефлику за председавајућег, чиме је Покрет несврстаних тада добио шансу да диктира тематику, ток и динамику дебате о кључним међународним проблемима.⁵⁸ Погођен свим овим дешавањима, у говору током овог заседања амерички председник Џералд Форд је, износећи своје нескривено незадовољство, овакву праксу сликовито назвао „тиранијом већине“, упозоривши да се економским сукобом није могла остварити узајамна политичка сарадња.⁵⁹ Са друге стране, неке радикалније несврстане земље, као нпр. Куба, све више

56 Odette Jankowitsch, Karl Sauvant, „The Initiating Role of the Non-Aligned Countries“, *Changing Priorities on the International Agenda*, 68–72.

57 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1974BELGRA04473, Telegram from the embassy in Yugoslavia, 11. 9. 1974; AJ, 837, КПР, I-4-a/17, Информација о Конференцији о сировинама, Дакар, 3–8. 2. 1975.

58 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-174, 446822, Телеграм мисије у УН, 29. септембар 1974.

59 *FRUS*, 1969–1976, Vol. 38, Part 1, 224–229.

су указивале на то да је скорашњим дешавањима у УН-у коначно дошао крај „тиранији мањине“ на челу са САД-ом.⁶⁰

Као непосредни израз ове дипломатске офанзиве, у децембру је ГС УН-а усвојила „Повељу о економским правима и дужностима држава“ којом су потврђена суверена права сваке земље да независно одређује услове и начин употребе природних ресурса на сопственој територији, слободно одређујући и њихову цену без даљих консултација са развијеним земљама. Исто тако, потврђено је и слободно право национализације целокупне стране имовине у једној земљи, без обзира на то да ли ће бити понуђена одштета за тај чин, што се многима на Западу чинило као изнуђена компензација за ранију колонијалну политику. Уз то, ово тело је одлучило да се септембра 1975. године одржи и седмо специјално заседање на коме ће додатно бити разматрана економска питања односа Север–Југ.⁶¹ Овај догађај је изазвао отворени бес америчке стране, тако да је амбасадор Џон Скали чак запретио да ће САД напустити УН или допустити да се њихово седиште пребаци у неку другу земљу, успут смањујући америчке новчане доприносе међународној организацији.⁶²

У том светлу, Сједињене Државе су сматрале да се Покрет несврстаних све више радикализовао, те да је и Југославија почела да предњачи у том погледу, често гласајући за резолуције које су биле супротне америчким интересима.⁶³ Кисинџер је чак у очају тражио снажне гаранције од Минића да Југославија и Покрет неће стално гласати против америчких предлога у УН-у, оптужујући несврстане да су постали само још једна пристрасна блоковска политика, а не политички фактор независан од блокова.⁶⁴ Током наредног сусрета са Титом, амерички државни секретар је оптужио несврстане за неразумну политику, сматрајући да се тако ништа конкретно није могло постићи, те је требало смањити међусобне напетости. Југословенски председник је прихватио ову аргументацију, али је тражио веће америчко разумевање за притужбе земаља у развоју.⁶⁵ Иако је Југославија, по питању НМЕП-а, чврсто стајала на ранијем курсу, званичници у Београду су постајали свесни да, ако би се све више неселективно наметала воља већине у УН-у, коначно би могло доћи до нежељеног

60 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-172, 412777, Телеграм амбасаде на Куби, 9. 3. 1975.

61 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-174, 461984, Телеграм мисије у УН, 22. 12. 1974.

62 ДАМСПС, ПА, 1974, ф-124, 460374, Телеграм амбасаде у САД, 14. 12. 1974.

63 *FRUS*, 1969–1976, Vol. E-15, Part 1, Eastern Europe, doc. 69.

64 *Југославија–САД*, 332–333.

65 *FRUS*, 1969–1976, Vol. E-15, Part 1, Eastern Europe, doc. 71.

исхода, а то је да западне силе престану да обраћају пажњу на УН и то баш у тренутку када су несврстане земље коначно могле да остваре неке од својих захтева. Зато је требало инсистирати на духу међусобног разумевања, сарадње и компромиса, избегавајући реванш, али инсистирајући на конкретним уступцима које су развијене земље морале пружити као предуслов вођења конструктивног дијалога.⁶⁶

Наставак борбе за НМЕП

Иако су током 1974. године Југославија и друге несврстане земље постигле значајне успехе, пре свега по питању разматрања проблема неразвијеног дела света на највишем нивоу, свима је било јасно да САД неће само седети скрштених руку. Не само да је Вашингтон почео да прети војном интервенцијом на Блиском истоку већ је постепено усвојио нову дипломатску стратегију, тзв. „јужну стратегију“, која је била усмерена на разбијање јединства несврстаних земаља користећи супротности између радикала и умерених, произвођача и потрошача нафте, богатијих и сиромашнијих чланица, паралелно нудећи финансијске подстицаје одређеним земљама које су желеле да сарађују, истовремено прилагођавајући међународни финансијски систем како би он поново радио у интересу Запада. Поред тога, оваква стратегија је подразумевала и да се несврстанима морало изаћи у сусрет по неким питањима, као што је производња хране, како би се, у коначном исходу, они поново чврсто интегрисали у постојећи светски економски систем, али под западним условима.⁶⁷ Многе водеће несврстане земље, међу њима и Југославија, биле су итекако свесне свих ових слабости, као и америчких намера да то искористе, зато се морало интензивније радити на снажењу и гранању међусобне сарадње како би се спречили покушаји спољног манипулисања.⁶⁸

Настављајући дипломатску офанзиву за спровођење НМЕП-а, марта 1975. одржан је министарски састанак КБ-а у Хавани, на коме су развијене земље отворено оптужене за тешку економску ситуацију у свету, пре свега јер нису биле спремне на било какве уступке,

66 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-123, 42477, Телеграм амбасаде у САД, 16. 1. 1975.

67 Garavini, *After Empires*, 215–224; Daniel J. Sargent, „North-South: the United States Responds to the New International Economic Order“, *Humanity*, Vol. 6, No. 1 (2015), 207–210.

68 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1975COLOMB00294, Telegram from the embassy in Sri Lanka, 31. 1. 1975; Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, 200.

нарочито у вези са рушењем свих трговинских баријера. На предлог југословенских, алжирских и индијских представника, одлучено је да се отпочне са радом на стварању савета произвођача и извозника сировина, нарочито оних стратешких какве су биле нафта, уранијум, бакар, боксит, а који би потом координисао целокупну светску активност на том плану док би паралелно био створен и специјални фонд за финансирање резерви сировина, као и центар за праћење активности мултинационалних корпорација. Поред тога, било је предложено и да се формира нова међународна трговинска организација чији би чланови биле само земље у развоју.⁶⁹ Сједињене Америчке Државе су биле незадовољне оваквим предлозима, упркос томе што је у њима јасно промовисана сарадња Север-Југ, држећи и даље да су многе чланице Покрета биле више наклоњене сукобу са западним силама него против тога.⁷⁰ Зато су Американци приступили збијању редова индустријски најразвијенијих земаља, формирајући Групу 6 као непосредан одговор на наступ Покрета у УН-у, док је Кисинџер јавно упозорио несврстане земље да престану да злоупотребљавају тај форум, позивајући их да приступе узајамном прилагођавању интереса на основу принципа међузависности, пошто је само из једног таквог кооперативног односа, како је он то видео, било могуће створити узајамно прихватљив напредак.⁷¹

Узимајући озбиљно у обзир ова америчка упозорења, власти у Београду су почеле да размишљају о томе да политика притисака према развијеним земљама дугорочно није доносила позитивне резултате, што је онда непрекидно терало Покрет да проналази нове начине да се настави са таквом праксом док коначно не би био постигнут жељени исход. Ипак, ништа није могло заузврат да пружи такву гаранцију, тако да је све више изгледало да се несврстани крећу у зачараном кругу. Зато је, по Југословенима, требало пронаћи деликатну равнотежу и узајамну подударност између развојних потреба Трећег света и финансијских интереса Запада, али да се не допусти да страни фактори, како земље тако и међународне корпорације, изнова остваре директну контролу над природним богатствима земаља у развоју.⁷² Југославија је тада и сама кренула на отопљавање

69 AJ, 837, I-4-a/19, Извештај о министарском састанку КБ у Хавани, 17-19. 3. 1975.

70 NARA, RG 59, CFPF, 1973-1979, ET, 1975STATE113936, State Department's circular telegram, 15. 5. 1975.

71 FRUS, 1969-1976, Vol. E-14, Part 1, doc. 23.

72 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-175, 432059, Циркуларни телеграм ССИП, 1. 7. 1975.

односа са Вашингтоном, користећи нову америчку стратегију приближавања одређеним несврстаним земљама зарад омекшавања ставова Покрета, настојећи тако да извуче конкретну економску корист за себе, али вешто избегавајући да то непосредно утиче на промену њеног принципијелног става око НМЕП-а.⁷³

Управо у таквом историјском тренутку, одржана је министарска конференција у Лими августа 1975. године, на којој су прецизније и детаљније исцртани конкретни задаци и предствалени јаснији правци будућег деловања у правцу успешног остварења циљева НМЕП-а.⁷⁴ Важност овог скупа видела се и у томе што је Кисинџер, после Фордове посете Југославији, желео да из Београда одлети право у Перу, лично се обрати свим чланицама Покрета, објасни им суштину америчких ставова и тако их придобије за конструктивну сарадњу на предстојећем специјалном заседању ГС УН-а. Иако је амерички државни секретар рачунао на помоћ Југославије у том погледу, Тито није био спреман на једнострану одлуку око тог пута, мимо општег консензуса Покрета, тако да се од такве намере убрзо одустало.⁷⁵

Током ове конференције усвојен је „Програм из Лиме“, као и 13 засебних економских резолуција, у којима је поново пружена пуна подршка концепту НМЕП-а, али је исто тако закључено да се јаз између богатих и сиромашних све више ширио и указано на монополистички положај развијених земаља као на основни узрок светске економске кризе. Управо је југословенски уравнотежени приступ однео превагу на овом скупу, пре свега под утицајем претходних разговора са америчким званичницима, како би се потом, на основу смањених захтева, извукли одређени уступци од Запада.⁷⁶ Што је било још значајније, током овог догађаја редефинисани су односи између несврстаних земаља у низу важних економских и хуманитарних области, као што су биле сировине, трговина, финансије, технологије, пољопривреда, саобраћај, нуклеарна енергија, образовање, здравствена заштита, а коначно је почео са радом и Фонд солидарности, као и два специјализована центра, која су водили Југославија и Перу, посвећена истраживању и прикупљању информација и науци и технологији. Исто тако, на основу ранијих одлука из Алжира и

73 Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, 222–230.

74 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-174, 441269, Телеграм амбасаде у Перуу, 26. 8. 1975.

75 *Југославија–САД*, 352–353.

76 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-174, 441992, Телеграм мисије у УН, 2. 9. 1975; *Documents of the Gatherings of the Non-Aligned Countries*, Vol. 1, 131–136.

Дакара, отпочео је рад на оснивању специјалног фонда за финансирање сировинских резерви, као и савета произвођача и извозника сировина, док су створена и међувладина тела која је требало да координишу рад централних банака и организују рад на општој монетарној реформи.⁷⁷ Свим овим одлукама Покрет несврстаних је почео да ствара један алтернативни систем, али је то био подухват који је захтевао високу дозу одговорности, снажну вољу и изискивао је доста времена и ресурса како би успешно прорадио. Како је време пролазило, било је све јасније да је лакше било нешто предложити него то исто у дело спровести.⁷⁸

Страни посматрачи су углавном видели ове одлуке у доста помирљивом тону, понајпре држећи да су несврстане земље коначно одлучиле да прекину са жестоком реториком и да су заузеле предусретљивији став како би се, у опуштенијој атмосфери, наставило са даљим дијалогом Север–Југ.⁷⁹ У таквом светлу, југословенска страна је добро разумела да било какви покушаји да се једнострано наметну радикална решења нису могли уродити плодом, већ су само могли додатно искомпликовати ствари. Зато су у Београду одлучили да се покаже висока доза стрпљења и спремности да се постигне компромис, макар и по мањим питањима, чиме би се остварио извештан помак, а дијалог би се наставио и у будућности. Југословенски званичници су били свесни да је Покрет полако губио ударну снагу, ефекат шока од нафтне кризе је ишчилио, док се Запад све више консолидовао и упрегао је све полуге светског система, тако да би било какви екстремни испади само довели до прекида свих разговора.⁸⁰

Са друге стране, у Вашингтону су приступили промени тактике, пошто је Кисинџер добро схватао да је дуготрајни системски сукоб са Трећим светом могао само још више да погорша економску кризу, те је требало мислити унапред, заузети флексибилнији став и понудити уступке по извесним питањима, али који неће окрњити западну економску хегемонију. Осим тога, он никако није желео да европске земље направе одвојени договор са земљама у развоју који не би био у интересу САД-а, па се зато морало прагматичније наступати.⁸¹ Суштину једне такве стратегије представљало је избегавање

77 AJ, 837, I-4-a/20, Извештај о министарској конференцији у Лими, 25–30. 8. 1975.

78 ДАМСПС, ПА, 1976, ф-175, 431196, Циркуларни телеграм ССИП, 8. 6. 1976.

79 TNA, FCO 58/855, Telegram from the embassy in Peru, 4. 9. 1975.

80 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-198, 432137, Циркуларни телеграм ССИП, 27. 6. 1975.

81 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1975STATE238052, State Department's circular telegram, 6. 10. 1975.

било какве идеолошке расправе, али и одбијање прихватања НМЕП-а у целини, уз паралелно исказивање добре воље и спремности на уступке по одређеним техничким питањима, мада тек по успешном спровођењу детаљних преговора. По његовом схватању, западне силе морале су се чврсто држати на окупу, било какве пукотине у јединству Покрета несврстаних требало је искористити, док је пажњу требало усмерити на практична питања која су била од већег интереса за земље у развоју како би се омекшали њихови тврдокорни ставови.⁸² Убрзо је у Стејт департменту формирана и специјална радна група која је детаљно пратила деловање Покрета несврстаних и његових чланица, на основу тога одређујући конкретну америчку политику према тим земљама, настојећи да их или придобију или казне, зависно од конкретне ситуације.⁸³

Нови приступ је САД демонстрирао већ током Седмог специјалног заседања ГС УН-а у септембру, када је оштра критика деловања Покрета несврстаних била допуњена врло конструктивним предлозима о делимичној реформи међународних финансијских институција, подстицању економског развоја преко страних инвестиција и трансфера технологија, о повећању економске помоћи, специјалном трговинском третману за неразвијене земље, развоју нових извора енергије, унапређењу производње хране, регулисању рада мултинационалних корпорација, снажењу дијалога произвођача и потрошача сировина итд. Сви ови предлози су пријатно изненадили несврстане земље својом отвореношћу, али је свим присутнима било сасвим јасно да на дневном реду нису били суштински проблеми функционисања светског економског поретка који су представљали основу ранијих захтева несврстаних.⁸⁴ У ствари, развијене земље су, свим овим мерама, само желеле да делимично унапреде постојећи систем, дотерају извесне неправилности, усаврше одређене механизме и тако предупреду будуће потресе, али не и да га из корена измене или чак заснују уместо њега један нови економски поредак који би више био у складу са идејом НМЕП-а.⁸⁵

У неку руку ово специјално заседање представљало је врхунац борбе за НМЕП, када је Покрет несврстаних још увек показивао

82 *FRUS*, 1969–1976, Vol. 31, Foreign Economic Policy 1969–76 (2009), 1006–1015.

83 ДАМСПС, ПА, 1976, ф-131, 42624, Телеграм амбасаде у САД, 16. 1. 1976.

84 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-198, 443405, Телеграм мисије у УН, 10. 9. 1975; Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta*, 263–265.

85 ДАМСПС, ПА, 1975, ф-198, 444420, Телеграм мисије у УН, 17. 9. 1975.

опипљиву колективну снагу у УН-у, а постизани су и извесни позитивни помаци у преговорима, као нпр. током Париске конференције о међународној економској сарадњи 1975–1976. или четвртог састанка UNCTAD-а у Најробију маја 1976. године.⁸⁶ Са друге стране, наредни самит Покрета, одржан у Коломбу у августу, у много чему био је и лабудова песма читаве ове историјске иницијативе, пошто су неке нове тенденције почеле да преовлађују, како унутар самог покрета тако и у међународним односима, иако НМЕП није формално нестао из несврстане дебате.⁸⁷ Том приликом сви присутни су потврдили да су економска и политичка компонента међународних односа биле подједнако важне, али се политички аспект поново почео све више разматрати, као што је то био случај у прошлости, што је делимично представљало отклон од скорашње друштвено-економске агенде. Без обзира на такав тренд, сви присутни лидери су још једном нагласили да је борба за НМЕП била саставни део једне шире борбе за промену целокупног светског поретка и саме природе савремених међународних односа, како би се потом створила једна одржива алтернатива систему великих сила које су отворено заговарале блоковско организовање, интересне сфере, трку у наоружању.⁸⁸

Што се тиче економске стране дебате на овом самиту, констатована је тешка економска ситуација, пре свега због све веће задужености земаља у развоју, што је стварало додатну нестабилност. Развијене земље су поново критиковане због свог избегавања да спроведу низ одлука усвојених на специјалним заседањима ГС УН-а и састанцима UNCTAD-а. Тада је било општеприхваћено да се настави са борбом за НМЕП, док се додатно морало радити на томе како би се изменила правила светске трговине, успоставили нови монетарни аранжмани, појачала технолошка размена Север–Југ, смањила задуженост најсиромашнијих.⁸⁹ У ту сврху, предузете су конкретне мере за интензивирање сарадње у различитим економским и хуманитарним областима, док су домаћини, снажно подржани од Југославије и Индије, предложили увођење заједничке валуте за несврстани свет, заједничке платне уније, заједничке комерцијалне банке, као и даљу

86 Vrhunec, *Borba za nov međunarodni ekonomski poredak*, 122–150.

87 TNA, FCO 58/980, Telegram from the high commission in Sri Lanka, 16. 8. 1976.

88 AJ, 837, I-4-a/26, Извештај о петој конференцији Покрета несврстаних, б. 9. 1976.

89 NAI, MEA, FIII/102/33/81, Non-aligned summit conferences (1961–1979).

интеграцију финансијских институција свих чланица.⁹⁰ Југославија је, исто тако, инсистирала да се јасно дефинише улога чланица Покрета унутар Групе 77, пошто су неке земље, које је подржавао САД, покушавале да дају предност овој другој организацији и тиме маргинализују економску улогу несврстаних земаља.⁹¹ Међутим, управо је поновно постизање снажног консензуса око НМЕП-а, макар и декларативног, представљало најзначајнији резултат самита у Колумбу, иако присутнима није било најјасније како ће се и када наставити борба за један такав узвишен циљ.⁹²

Закључак

Самит у Колумбу представљао је кулминацију свих напора Покрета несврстаних још од тренутка када је на самиту у Лусаки јасно дефинисана друштвено-економска агенда глобалне несврстаности. Иако се многим тада чинило да је стварање НМЕП-а било на дохват руке, ускоро је постало јасно да су неки други проблеми, пре свега унутрашње радикализације и идеолошки сукоб, постепено однели превагу, док је ранији велики циљ бивао све више потиснут на маргину дешавања, оптерећен тешком економском ситуацијом земаља у развоју и агресивном политиком суперсила у Трећем свету. Истовремено, све већи је бивао јаз и између богатијих и сиромашнијих несврстаних земаља, где су ове прве отворено тражиле сопствено место у постојећем економском поретку, прилагођавајући се захтевима Запада, а независно од оправданог незадовољства ових других, што је све неминовно водило у правцу коначног дискредитовања НМЕП-а.⁹³

Већ на следећем самиту у Хавани, септембра 1979, свима је било јасно да је остваривање НМЕП-а постало готово немогуће јер несврстани нису имали довољно политичке и економске моћи да то остваре, чиме је било каква суштинска дискусија о овом питању постала ствар прошлости. Истина, НМЕП се помињао у свим документима Покрета све скоро до краја 80-их, али је он већ са крајем 70-их

90 TNA, FCO 58/982, Telegram from the high commission in Sri Lanka, 27. 8. 1976; *Documents of the Gatherings of the Non-Aligned Countries*, Vol. 1, 174–187.

91 ДАМСПС, ПА, 1976, ф-177, 444610, Телеграм амбасаде на Шри Ланки, 12. 8. 1976.

92 NARA, RG 59, CFPF, 1973–1979, ET, 1976STATE224884, State Department's circular telegram, 11. 9. 1976.

93 Helen E. S. Nesadurai, „Bandung and the Political Economy of North-South Relations: Sowing the Seeds for Re-Visioning International Societies“, *Bandung Revisited: The Legacy of the 1955 Asian-African Conference for International Order*, eds See Seng Tan, Amitav Acharya, (Singapore: NUS Press, 2008), 81–84.

постао једна празна прича и мртво слово на папиру за чије остварење несврстане земље вишу нису имале ни снаге ни воље. Златни тренутак да се суштински преломи ситуација био је нафтни ембарго ОПЕК-а и он није био искоришћен до краја, услед нарастајућих унутрашњих подела, тако да је после тога већ било касно. Југославија је наставила да заступа тезе НМЕП-а на потоњим окупљањима, чак је шести састанак UNCTAD-а био организован у Београду 1983, а паралелно је био организован рад више државних института да се баве будућношћу НМЕП-а, али сем отворене свести о проблемима и дугачке листе жеља, ни тада није било ништа конкретно постигнуто на том плану.⁹⁴

Штавише, несврстане земље су већ почетком 80-их упале у најозбиљнију економску кризу, убрзано се задужујући код западних финансијских институција како би сачувале какву-такву стабилност, али суштински све више и више тонући у ту дужничку замку из које се тешко излазило. Ускоро су идеје које су промовисали ММФ и Светска банка, засноване на концепту слободног тржишта, приватне иницијативе, страних инвестиција, укидања државе благостања, либерализације трговине и цена, опште дерегулације, убрзано односиле превагу и у размишљањима, али и у пракси друштвено-економске организације несврстаних, нарочито међу оним богатијим чланицама, што је све додатно дискредитовало ранији етатистички и егалитаристички приступ на основу кога се Покрет бавио овом проблематиком.⁹⁵

Неолиберална глобализација се тако постепено уздизала на рушевинама НМЕП-а, из темеља разграђујући концепт Трећег света. Истовремено су се отварала врата за економски успон одређених земаља из тог миљеа, са којима се изнова почео темељно мењати изглед светског поретка, све више померајући центар дешавања у међународној економији и политици ка глобалном Југу. Таква једна снажна жеља најбоље се видела у својевременом лансирању концепта НМЕП-а, када је социјалистичка Југославија пружила један од најважнијих доприноса расту опште свести земаља у развоју и снажењу њихових тежњи да се буде суштински независан и суверен пред великим силама и развијеним земљама, иако је то био пут који

94 Robert Ramsey, „UNCTAD’s Failures: The Rich Get Richer“, *International Organization*, Vol. 38, No. 2 (1984), 387–397; *Novi međunarodni ekonomski poredak*.

95 Prashad, *The Darker Nations*, 229–259; Susan George, *A Fate Worse than Debt: A Radical New Analysis of the Third World Debt Crisis*, (London: Penguin, 1989), 11–71.

је увек изискивао велике жртве и често није гарантовао успех, што смо овде и видели, али се од њега суштински никада није одустајало.

Резиме

Економска димензија глобалне несврстаности увек је била присутна у размишљањима несврстаних лидера још од самих почетака њихове међународне борбе током 50-их. Међутим, услед интензивног међублоковског сукоба који је обележио прве две деценије Хладног рата, безбедносна питања су углавном доминирала несврстаном агендом. Упркос овим доминантним тенденцијама, социјалистичка Југославија и њен лидер Јосип Броз Тито били су међу првима који су рано схватили да је без друштвено-економског развоја и потоњег благостања било немогуће за несврстане земље да играју било какву значајнију улогу у светским пословима у будућности. Пошто се несврстана група извукла из системске кризе крајем 60-их, а коју је напоредо пратио успон детанта суперсила који је био првенствено обележен блоковском сарадњом и прилагођавањем, као и свеопштим попуштањем напетости, историјски моменат је увелико сазрео да друштвено-економска агенда несврстаности однесе превагу и постане главно усмерење новооснованог Покрета несврстаних. Користећи последице нафтног ембарга ОПЕК-а крајем 1973. године, Покрет је прогласио свету своју нову глобалну иницијативу, тзв. „Нови међународни економски поредак“ (НМЕП). Овај концепт требало је да подстакне прекомпоновање целокупног светског економског и финансијског система на основу принципа правде и једнакости, првенствено делујући у интересу земаља у развоју, тако истовремено утичући и на политичке промене. Штавише, ово је био најозбиљнији системски изазов који је покренуо Трећи свет против западне хегемоније тих деценија, изазов који је затресао саме темеље хладноратовског поретка, све више утичући на благостање глобалног Севера. Суштина целокупног овог концепта сводила се на увођење нове трговинске праксе, национализацију стратешких сировина, развој трговине Југ–Југ, појачани протекционизам, као и успостављање нових финансијских институција, напоредо са постојећим, све у циљу да најсиромашнији чланови међународне заједнице добију снажну полу-гу притиска како би побољшали свој положај и стали раме уз раме са најбогатијима. У свим овим активностима, Југославија је одиграла кључну улогу, заједно са још неким земљама, пре свега са Алжи-

ром. У тренутку док је Запад био изненађен оваквом дипломатском офанзивом, Покрет несврстаних је постигао резултате у низу важних области, али чим су западне силе поново учврстиле свој положај, истовремено утичући на јединство богатих и сиромашних чланица Покрета, НМЕП је изгубио свој замајац и коначно се завршио неуспехом. Без обзира на то, упркос негативним појавама, НМЕП је био весник нових ветрова независности и еманципације Трећег света који настављају да покрећу политику тог дела света све до наших дана.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije. Fond 837, Kabinet predsednika Republike.
- CIA Records Search Tool.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva.
- National Archives of India.
- National Archives and Records Administration, United States. Record Group 59, Central Foreign Policy Files.
- The National Archives, United Kingdom: Foreign Office; Foreign and Commonwealth Office.

- *Documents of the Gatherings of the Non-Aligned Countries*, Vol. 1. Beograd: IMPP, 1989.
- *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*, Vol. 31. Washington, DC: USGPO, 2009.
- *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*, Vol. 35. Washington, DC: USGPO, 2014.
- *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*, Vol. 38, Part 1. Washington: USGPO, 2012.
- *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*, E-14, Part 1.
- *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*, E-15, Part 1.
- *Jugoslovensko-alžirski odnosi 1956–1979*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2014. (Cyrillic)
- *Jugoslavija–SAD: susreti i razgovori najviših zvaničnika 1955–1980*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2017. (Cyrillic)
- *Non-Alignment in the 1970s: Opening Address by J.K. Nyerere*. Dar-es-Salaam: Government Printer, 1970.
- *The Collected Documents of the Group of 77*, ed. Mourad Ahmia, Vol. 6. Oxford: Oxford University Press, 2015.

- Bogetić, Dragan. „Nesvrstanost i novi međunarodni ekonomski poredak“. *Marksistička misao*, br. 1 (1979).

- Bogetić, Dragan, Ljubodrag Dimić. *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja 1–6. septembra 1961. Prilog istoriji Trećeg sveta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2012. (Cyrillic)
- Bogetić, Dragan. „Jugoslovensko-američke nesuglasice oko koncepta Novog međunarodnog ekonomskog poretka“. *Istorija 20. veka* 1/2014.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta (1972–1975)*. Beograd: Zavod za udžbenike, ISI, 2015.
- Bogetić, Dragan. *Nesvrstanost kroz istoriju: od ideje do pokreta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2019.
- *Changing Priorities on the International Agenda: The New International Economic Order*, ed. Karl P. Sauvant. Oxford: Pergamon Press, 1981.
- Čavoški, Jovan. „U potrazi za novim smislom: Jugoslavija i kriza globalne nesvrstanosti 1965–1970“, *Istorija 20. veka* 2/2021. DOI <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2021.2.cav.353-374>
- Čavoški, Jovan. *Non-Aligned Movement Summits: A History*. London: Bloomsbury Press, 2022.
- Dietrich, Christopher R. W. *Oil Revolution: Anticolonial Elites, Sovereign Rights, and the Economic Culture of Decolonization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Dinkel, Jürgen. *The Non-Aligned Movement: Genesis, Organization and Politics (1927–1992)*. Leiden: Brill, 2018.
- Garavini, Giuliano. *After Empires: European Integration, Decolonization, and the Challenge from the Global South*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- George, Susan. *A Fate Worse than Debt: A Radical New Analysis of the Third World Debt Crisis*. London: Penguin, 1989.
- Gilman, Nils. „The New International Economic Order: A Reintroduction“. *Humanity*, Vol. 6, No. 1 (2015). DOI <http://doi.org/10.1353/hum.2015.0008>
- Hart, Jeffrey A. *The New International Economic Order: Conflict and Cooperation in North-South Economic Relations, 1974–77*. London: Palgrave Macmillan, 1983.
- Jankowitsch, Odette, Karl Sauvant. “The Initiating Role of the Non-Aligned Countries”. *Changing Priorities on the International Agenda: The New International Economic Order*, ed. Karl P. Sauvant. Oxford: Pergamon Press, 1981.
- *Political and Institutional Issues of the New International Economic Order*, eds Ervin Laszlo, Joel Kurtzman. New York: Pergamon Press, 1981.
- Lorenzini, Sara. *Global Development: A Cold War History*. Princeton: Princeton University Press, 2019.
- Mates, Leo. *Počelo je u Beogradu. 20 godina nesvrstanosti*. Zagreb: Globus, 1982.
- McFarland, Victor. „The New International Economic Order, Interdependence, and Globalization“, *Humanity*, Vol. 6, No. 1 (2015). DOI <http://doi.org/10.1353/hum.2015.0012>

- Meredith, Martin. *The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence*. London: Free Press, 2006.
- Mrkušić, Žarko. *Novi međunarodni ekonomski poredak*. Beograd: Kolarčev narodni univerzitet, 1976. (Cyrillic)
- Nesadurai, Helen E. S. „Bandung and the Political Economy of North-South Relations: Sowing the Seeds for Re-Visioning International Societies“. *Bandung Revisited: The Legacy of the 1955 Asian-African Conference for International Order*, eds See Seng Tan, Amitav Acharya. Singapore: NUS Press, 2008.
- Prasad, Bimla. „Opšte iskustvo i perspektive nesvrstanosti“. *Politika nesvrstanosti u savremenom svetu*, ur. Ljubivoje Aćimović. Beograd: IMPP, 1969.
- Prashad, Vijay. *The Darker Nations: A People's History of the Third World*. New York – London: The New Press, 2007.
- Ramsey, Robert. „UNCTAD's Failures: The Rich Get Richer“. *International Organization*, Vol. 38, No. 2 (1984).
- Sargent, Daniel J. „North-South: the United States Responds to the New International Economic Order“. *Humanity*, Vol. 6, No. 1 (2015). DOI <http://dx.doi.org/10.1353/hum.2015.0009>
- Stanovnik, Janez. „Non-Alignment and the New International Economic Order“. *Non-Alignment in the Eighties: International Round Table, Petrovaradin, Yugoslavia, 28–31 August 1981*, eds Bojana Tadić, Ranko Petković. Beograd: IMPP, 1982.
- *The New International Economic Order: Confrontation or Cooperation between the North and South?*, eds Karl P. Sauvant, Hajo Hasenpflug. Boulder: Westview Press, 1977.
- Trošić, Sanja Jelisavac. „The Non-Alignment Movement Fight for the New International Economic Order“. *The 60th Anniversary of the Non-Aligned Movement*, eds Duško Dimitrijević, Jovan Čavoški. Belgrade: IIPE, 2021.
- Vratuša, Antun. „Possibilities for Promoting Mutual Cooperation of Non-Aligned and Other Developing Countries on the Basis of the Principle of Collective Self-Reliance“. *Non-Alignment in the Eighties: International Round Table, Petrovaradin, Yugoslavia, 28–31 August 1981*, eds Bojana Tadić, Ranko Petković. Beograd: IMPP, 1982.
- Vrhunec, Marko. *Borba za nov međunarodni ekonomski poredak*. Beograd: Rad, 1979.

SUMMARY

Jovan Čavoški

FOR A MORE JUST WORLD: YUGOSLAVIA, THE NON-ALIGNED AND THE STRUGGLE FOR THE “NEW INTERNATIONAL ECONOMIC ORDER” (1973–1976)

ABSTRACT: This article, primarily based on the documents from the Serbian, Indian, US and British archives, as well as on the relevant domestic and international literature, intends to present the origins, course and results of Yugoslavia’s and Non-Aligned Movement’s (NAM) struggle for the “New International Economic Order” during the 1970s. This was the very first systemic challenge launched with an intention of altering the essence and structure of the entire world economic system in the interest of developing countries, then becoming increasingly relevant international actors.

KEYWORDS: new international economic order, Yugoslavia, Non-Aligned Movement, developing countries, developed countries, North-South, economic development

The economic dimension of global non-alignment was always present in the minds of non-aligned leaders ever since the beginning of their international struggle during the 1950s. Nevertheless, due to the intense inter-bloc conflict of the first two decades of the Cold War, security issues had largely dominated the non-aligned agenda. In spite of these overarching tendencies, socialist Yugoslavia and its leader Josip Broz Tito were among the pioneers who early on understood well that without the socio-economic development and the subsequent prosperity it would have been quite impossible for non-aligned countries to play any relevant role in world affairs in the future. Since the non-aligned group had extricated itself from a systemic crisis of the late 1960s, shadowed by a parallel rise of the superpower détente, primarily marked by bloc cooperation and accommodation, as well as by the overall lessening of tensions, the historical moment was ripe enough for the socio-economic agenda of non-alignment to gain the upper hand and become the central orientation of the newly-established NAM. Utilizing the fallout from the OPEC oil embargo in the late 1973, the NAM had proclaimed to the world its new global initia-

tive, the so-called “New International Economic Order” (NIEO). This concept was supposed to initiate the overhaul of the entire global economic and financial system based on the principles of justice and equality, primarily acting in the interest of developing countries, thus also triggering concurrent political changes. Furthermore, this was the most serious systemic challenge launched by the Third World against Western hegemony in recent decades, one that shook the very foundations of the Cold War order, while increasingly affecting the well-being and prosperity of the Global North. The essentials of this entire concept were to introduce new trade practices, exercise nationalization of strategic raw materials, boost South-South trade, enhance protectionism, as well as set up alternative financial institutions to the existing ones, thus providing the most deprived members of the international community with a strong leverage to elevate their respective positions and gain equal standing vis-à-vis the richest ones. In all these activities, Yugoslavia exercised the key role, together with some other nations, above all Algeria. While the West was temporarily thrown off balance with this diplomatic offensive, the NAM was simultaneously gaining ground on a number of crucial issues, however, as the Western powers consolidated their position, in response affecting unity between the rich and poor NAM members, the NIEO juggernaut was finally left out of steam, thus ending in a failure. Nevertheless, in spite of its downsides, the NIEO was also harbinger of new winds of Third World independence and emancipation that continue to drive its politics until nowadays.